

Bogusława Puzio-Wacławik

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Spoleczno-ekonomiczne skutki migracji Polaków po akcesji Polski do Unii Europejskiej

1. Wprowadzenie

Zjawisko migracji jest nierozzerwalnie związane z procesem globalizacji i występuje z różnym natężeniem w większości krajów. W każdej gospodarce są czynniki sprzyjające emigracji i ograniczające ją. Wśród tych pierwszych wymienić można stan gospodarki, presję demograficzną, wysokie bezrobocie, wyższe płace w kraju emigracji, łączenie rodzin itp. Z drugiej strony osoby pracujące za granicą, rozważając decyzję o powrocie, biorą pod uwagę stan gospodarki, perspektywy rozwoju kraju, możliwość osiągnięcia odpowiedniego poziomu życia, możliwości rozwoju własnej kariery zawodowej itp.

Migracja zarobkowa ma zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki wpływające na funkcjonowanie gospodarki oraz społeczeństwa Polski. Problematykę tę można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach: makroekonomicznej oraz mikroekonomicznej. W obydwu ujęciach mamy do czynienia z różnorodnymi konsekwencjami, jednak należy pamiętać, że istnieje tu sprzężenie zwrotne, to znaczy od koniunktury gospodarczej i sytuacji społecznej zależy przepływ siły roboczej. Makroekonomiczne skutki migracji dotyczą sytuacji na rynku pracy, transferu zarobków czy handlu zagranicznego. Skala mikro odnosi się bezpośrednio do dochodów gospodarstw domowych czy do prowadzenia działalności gospodarczej. Oczywiście należy pamiętać, że we wszystkich tych aspektach występują również inne czynniki decydujące o obecnej sytuacji w tej dziedzinie.

2. Wpływ migracji na rynek pracy

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej pozwoliło na swobodny przepływ obywateli w ramach Wspólnoty oparty na trzech swobodach:

- swobodzie przepływu pracowników,
- swobodzie przepływu osób prowadzących samodzielną działalność gospodarczą,
- swobodzie przepływu osób pozostających poza zatrudnieniem (studenci, emeryci).

Spowodowało to gwałtowny wzrost migracji zarobkowych obywateli naszego kraju i ma ścisły związek z sytuacją na krajowym rynku pracy.

Znaczenie przepływu siły roboczej zauważalne jest zarówno na rynku lokalnym, regionalnym, jak i w skali całego kraju. Wpływ ten zwiększył się znacząco po akcesji Polski do Unii Europejskiej, czyli po 1 maja 2004 r.¹ Emigracja wpływa na obniżenie wskaźników bezrobocia, bezpośrednio przez zmniejszenie liczby bezrobotnych, którzy decydują się na wyjazd, i pośrednio – przez zwiększenie zatrudnienia dzięki wzrostowi konsumpcji, na skutek transferu kapitału od emigrantów do rodziny w kraju. Obserwuje się także tworzenie nowych miejsc pracy w wyniku zwiększenia popytu ze strony gospodarstw osób, które wyemigrowały (np. przedsiębiorstwa transportowe i budowlane, biura podróży).

Nasilenie migracji przy niedopasowaniu strukturalnym popytu i podaży na polskim rynku pracy może do pewnego stopnia ograniczyć bezrobocie, ale z drugiej strony może także spowodować redukcję zatrudnienia. Niedostateczna podaż pracy (szczególnie osób z wysokimi kwalifikacjami) stała się jedną z barier rozwoju dla krajowych przedsiębiorców, ponieważ coraz trudniej pozyskać im nowych pracowników oraz utrzymać już zatrudnionych. Wielu krajowych specjalistów zdecydowało się na wyjazd za granicę, gdyż ma tam zagwarantowane wyższe dochody. Odływ fachowców naraża gospodarkę na to, że nie odzyskuje się nakładów poniesionych na edukację.

Zjawisko odpływu za granicę osób dobrze wykształconych należy postrzegać jako utratę kapitału ludzkiego. Jeżeli migranci są zatrudnieni w kraju docelowym na stanowisku i w zawodzie, które są zgodne z ich kwalifikacjami, mówi się o tzw. wymianie mózgow (*brain exchange*). Jeśli osoba z wyższym wykształceniem podejmuje za granicą pracę, która nie wymaga takich kwalifikacji, mamy do czynienia z deprecjacją kwalifikacji (*deskilling*) lub „marnotrawstwem mózgow” (*brain waste*). Kiedy „wymiana mózgow” ma charakter asymetryczny, mówi się o drenażu mózgow (*brain drain*), zaś w przypadku odpływu osób do-

---

¹ Zob. *Bilans dwóch lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, CBOS, BS/76/2006, Warszawa, kwiecień 2006.

brze wykształconych mówi się o pozyskiwaniu mózgow (*brain gain*), gdy ma miejsce napływ takich osób².

Analizując konkretne zawody, jako najbardziej deficytowe wymienia się następujące³:

- informatycy,
- finansiści,
- specjaliści od marketingu, logistyki i ubezpieczeń,
- monterzy,
- spawacze (zwłaszcza konstrukcyjni),
- specjaliści od obróbki metalu,
- operatorzy maszyn,
- dekarze,
- tokarze,
- elektrycy,
- stolarze,
- cieśle,
- kierowcy ciężarówek i autobusów.

Jeśli chodzi o kadrę naukowo-badawczą, trendy emigracyjne zmieniają się w zależności od motywacji wyjazdu. Okazuje się, że polscy naukowcy i studenci podejmujący badania lub studia za granicą kierują się nie tyle jakością kształcenia placówek akademickich za granicą lub wysokim poziomem badań w tamtejszych instytutach badawczych, ile wyższym statusem społeczno-ekonomicznym, który niesie ze sobą praca i mieszkanie w krajach bogatszych⁴.

Od momentu przystąpienia do Unii Europejskiej Polska została włączona do systemu wzajemnego uznawania kwalifikacji zawodowych, funkcjonującego we Wspólnocie, co spowodowało zwiększenie zjawiska migracji kadr medycznych do krajów Unii Europejskiej (wcześniej było to utrudnione przez ochronę niektórych lokalnych rynków pracy i nieuznawanie dyplomów). Decyzje lekarzy i pielęgniarek o emigracji uwarunkowane są nie tylko niskimi wynagrodzeniami i koniecznością podejmowania pracy na kilku etatach, ale także trudnymi warunkami pracy (m.in. przestarzałe wyposażenie), ograniczeniami i barierami w rozwoju kariery zawodowej, utrudnieniami w podjęciu specjalizacji, problemami związanymi z kształceniem ustawicznym oraz ogólną sytuacją w polskim systemie ochrony zdrowia.

Według Naczelnej Izby Lekarskiej po akcesji Polski do Unii Europejskiej najwięcej zaświadczeń wydanych lekarzom na potrzeby podjęcia pracy w kra-

² P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, Biuletyn nr 3, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 6.

³ M. Duszczyk, J. Wiśniewski, *Analiza społeczno-demograficzna migracji zarobkowej Polaków do państw EOG po 1 maja 2004*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007, s. 14.

⁴ *Ibidem*, s. 18.

jach Unii Europejskiej dotyczyło: anesteziologów, chirurgów (plastycznych, klatki piersiowej), specjalistów z zakresu medycyny ratunkowej, patomorfologów, radiologów i specjalistów z zakresu chorób wewnętrznych. Niepokojącym zjawiskiem jest także migracja polskich pielęgniarek. Uwzględniając gwałtowny spadek zainteresowania studiami pielęgniarstwu oraz zwiększający się popyt na usługi pielęgniarstwa (starzejące się społeczeństwo), należy podkreślić, że pozostawienie tego problemu bez rozwiązania może skutkować poważnymi konsekwencjami w perspektywie najbliższych lat, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę poziom wskaźników dotyczących liczby pielęgniarek i położnych w Polsce na 10 tys. mieszkańców – są one prawie dwukrotnie niższe niż w innych krajach unijnych. Migracja pielęgniarek i położnych dotyczy wykwalifikowanych kadr w grupie osób najmłodszych⁵.

Konsekwencje migracji osób z wysokimi kwalifikacjami są następujące:

a) pozytywne:

- wyższe zarobki,
- wyższy standard życia, poczucie bezpieczeństwa materialnego,
- możliwość realizacji aspiracji zawodowych,
- podnoszenie kwalifikacji,
- brak frustracji wynikającej z małych perspektyw poprawy statusu materialnego i społecznego,
- tworzenie sieci powiązań zawodowych między krajem migracji a krajem pochodzenia,
- transfer wiedzy,
- transfer środków finansowych,
- rozwój przedsiębiorczości – transfer kultury ekonomicznej,
- wykształcanie się mobilnego, nowoczesnego społeczeństwa,
- pozytywny wpływ na motywację młodych ludzi do zdobywania wyższego wykształcenia;

b) negatywne:

- pozycja społeczna nieadekwatna do oczekiwań i kwalifikacji,
- zatrudnienie na stanowisku wymagającym niższych kwalifikacji, a w efekcie deprecjacja kwalifikacji,
- trwała utrata specjalistów i zmniejszenie szans rozwoju,
- zagrożenie funkcjonowania określonych sektorów gospodarki (np. służba zdrowia),
- deprecjacja zasobów kapitału ludzkiego,
- utrata wydatków poniesionych w związku z kształceniem emigrantów.

---

⁵ A. Ruzik, *Plące i relacje płac w gospodarce z perspektywy sektora zdrowotnego*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 7.

Powyższe zestawienie zawiera główne skutki migracji zarówno dla samego migrującego, jak i dla kraju, z którego osoba emigruje. Nie należy zapominać o odpływie pracowników mogącym wywołać tzw. lukę podażową, która wpływa bezpośrednio na pozycję przetargową pracowników pozostających w kraju oraz prowadzi do presji na wzrost płac szczególnie w zawodach dotkniętych ubytkami kadrowymi. Jednocześnie rezultatem wzrostu wynagrodzeń bez powiązania z poprawą wydajności pracy jest zwiększenie jednostkowych kosztów pracy, co przyczynia się do wzrostu cen. Ekspansja gospodarcza połączona ze wzrostem wynagrodzenia na krajowym rynku powinna zmniejszyć atrakcyjność zagranicznych migracji i przyczynić się do zwiększenia aktywności zawodowej oraz atrakcyjności zatrudnienia kosztem pracy nierejestrowanej i świadczeń społecznych. Jednocześnie wyrównywanie poziomów płac w Polsce i krajach migracji Polaków powinno wpłynąć na konkurencyjność polskich firm na rynku międzynarodowym oraz na spadek atrakcyjności polskiej gospodarki dla zagranicznych inwestorów bezpośrednich. Należy dodać, że w wyniku zbliżania się stóp procentowych maleje atrakcyjność dla inwestorów portfelowych, a wyrównanie cen obniża atrakcyjność Polski dla nabywców towarów i usług w handlu przygranicznym. Warto również pamiętać, że poczucie braku stabilności życiowej migrantów oraz starzenie się polskiego społeczeństwa wpływa negatywnie na tempo wzrostu gospodarczego.

Wobec utrzymującej się trudnej sytuacji na rynku pracy i niedopasowań w zakresie alokacji czynnika pracy w układzie terytorialnym i sektorowym, migracja, zwłaszcza czasowa, wiąże się ze zwiększonym ryzykiem utraty zatrudnienia w Polsce lub ograniczenia szans jego znalezienia po powrocie do Polski, tzw. podwójnej marginalizacji społecznej, a co za tym idzie – ze zwiększeniem stopy bezrobocia i spowolnieniem lokalnej aktywności ekonomicznej. Migracja sezonowa natomiast nie powoduje żadnych zmian w statusie bezrobotnego na polskim rynku pracy, gdyż statystycznie taka osoba może być zarejestrowana jako bezrobotna, a dodatkowo pozostawać poza siłą roboczą w Polsce. Dlatego migracja związana z pracą sezonową ma umiarkowany wpływ na wysokość stopy bezrobocia w Polsce, co więcej – może przyczynić się do stałego spadku aktywności zawodowej w skali lokalnej i regionalnej (efekt dezaktywacji zawodowej wskutek uzależnienia rodzin migrantów od transferów jego zarobków)⁶.

Pracę za granicą dotychczas podejmowały przede wszystkim osoby aktywne zawodowo na polskim rynku pracy. W szczególności po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej wzrósł udział wśród emigrantów osób pracujących, a spadł udział bezrobotnych i biernych zawodowo. Poczynając od drugiej połowy 2003 r., można było zaobserwować stały wzrost zatrudnienia w Polsce, ale towarzyszył

---

⁶ *Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007, s. 4 i dalsze.

temu spadek liczby osób aktywnych zawodowo w kolejnych latach (tabela 1). Jednym z powodów zauważalnego w statystykach spadku podaży pracy (osób raczej młodszych) są migracje zarobkowe⁷.

Tabela 1. Liczba osób ubezpieczonych w ZUS, aktywnych zawodowo i pracujących w latach 2002–2007 (w tys.)

Rok	Ubezpieczeni w ZUS (stan w grudniu)	Liczba aktywnych zawodowo (według BAEL średniorocznie)	Liczba pracujących (według BAEL średniorocznie)
2002	12 761,0	17 213	13 783
2003	12 739,3	17 020	13 676
2004	12 857,4	17 025	13 795
2005	13 130,9	17 161	14 116
2006	13 354,1	16 944	14 621
2007	14 074,5	16 860	15 240

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.zus.pl/default.asp?nemsgroup=1; www.stat.gov.pl/gus/praca_wynagrodzenia.

Przypadek Irlandii, jako nowego kraju imigracyjnego, w którym istniała śladowa migracja przedakcesyjna sterowana systemami pozwoleń na pracę, a który po akcesji Polski do Unii Europejskiej stał się jednym z głównych celów polskich emigrantów, ukazuje, jakie zawody wykonują Polacy za granicą, a zatem jakie niedobory występują na polskim rynku pracy. Głównie są to zawody budowlane, związane z handlem, hotelarstwem i przemysłem⁸.

3. Transfer zarobków migrantów

Transfer środków finansowych w związku z migracją jest jednym z ważniejszych skutków mobilności pracowników, jednocześnie mało zbadanym. Powodem tego jest brak szczegółowych danych, które są niedostępne lub też mało precyzyjne. Na problemy z dokładnym oszacowaniem wartości sum transferowanych do Polski i wydatków w kraju zarówno na konsumpcję, jak i na inwestycje składają się przekazy środków w drodze nieformalnej – w formie gotówki, poza sektorem bankowym, czy też transfer w postaci dóbr przekazywanych

⁷ Zob. A. Ruzik, *op. cit.*

⁸ www.cso.ie.

bliskim. Transfery zarobków migrantów definiowane są jako suma wynagrodzenia pracowników, przekazy zarobków w ramach transferów bieżących pozostałych sektorów oraz transfery migrantów uwzględniane w obrotach kapitałowych. Ich wpływ na gospodarkę kraju zależy w dużej mierze od skali, przeznaczenia, a także efektywności wykorzystania środków. Transfery zarobków migrantów działają w sposób bezpośredni, gdy są przeznaczone na cele konsumpcyjne lub inwestycyjne, a także w sposób pośredni w dłuższej perspektywie, ponieważ nawet najmniejszy wydatek powoduje skutki na różnych poziomach gospodarki, np. kreując popyt na dany produkt, co prowadzi do zwiększenia produkcji, a nawet zatrudnienia i inwestycji. Dzięki napływowi środków finansowych z pracy za granicą w skali mikroekonomicznej następuje obniżenie wskaźników ubóstwa i zwiększenie oszczędności oraz konsumpcji i inwestycji w gospodarstwach domowych. Zwiększenie popytu wewnętrznego, z kolei, to skutek makroekonomiczny.

Transfery pieniężne mają wpływ również na rynek pracy. Można tu rozpatrywać dwa scenariusze: pierwszy przewiduje traktowanie tych transferów jako jedyne źródła dochodów członków rodziny pozostającej w Polsce, co oznacza brak motywacji do podjęcia pracy w kraju i pogorszenie wskaźnika zatrudnienia; drugi, pozytywny, zakłada złagodzenie bariery akumulacji i wzrost inwestycji w gospodarce, co prowadzi do wzrostu zatrudnienia. Należy również uwzględnić, że poprawienie sytuacji materialnej osób pozostających w kraju wpływa pozytywnie na rozwój lokalnej gospodarki, jak też całego regionu (głównie gdy występuje koncentracja zjawiska). Migranci inwestują w edukację, nieruchomości oraz działalność gospodarczą, podnosi się standard życia (wyższy komfort mieszkań, wyposażenie w urządzenia gospodarstwa domowego, bogata infrastruktura sanitarna). Największy wpływ na gospodarkę mają środki ulokowane w inwestycje edukacyjne i biznesowe⁹.

Przekazy zarobków pochodzą przede wszystkim z krajów Unii Europejskiej, w tym głównie z Irlandii i Wielkiej Brytanii. W latach 2004–2007 nastąpił wzrost zarobków w tych krajach (tabela 2). Przekazy zarobków migrantów istotniejszą rolę odgrywają w bilansie rachunku dochodów bieżących niż w konsumpcji prywatnej. Skalę transferów pieniężnych migrantów odzwierciedlają w bilansie płatniczym transfery prywatne, których znaczną część stanowią przekazy zarobków (tabela 3).

Transfer środków pieniężnych ma wpływ na umocnienie się złotego dzięki zwiększeniu podaży obcych walut na rynku. Poprawia się saldo obrotów bieżących, co według inwestorów zagranicznych zmniejsza poziom ryzyka oraz koszty finansowania operacji w Polsce. Napływ pieniądza zagranicznego do Polski

---

⁹ M. Okólski, *Costs and Benefits of Migration for Central European Countries*, Centre of Migration Research, Warsaw University 2006, CMR Working Papers, No. 7/65.

powoduje zwiększenie ilości pieniądza gotówkowego w obiegu, dzięki m.in. wymianie zarobionych pieniędzy na złote, co odzwierciedla skup walut obcych (realizowany przez banki komercyjne) przez system bankowy od kantorów i osób fizycznych (niewielki procent udziału w tworzeniu salda skupu i sprzedaży). Świadczy o tym fakt, że skup walut wielokrotnie przewyższa ich sprzedaż.

Tabela 2. Struktura geograficzna przekazów zarobków w latach 2004 i 2007 (w %)

Kraje migracyjne	2004	2007
Wielka Brytania	21	34
Irlandia	13	34
Niemcy	35	13
Stany Zjednoczone	13	4
Reszta świata	18	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Nowa metoda szacunku dochodów z pracy Polaków za granicą – bilans płatniczy*, Departament Statystyki NBP, Warszawa 2008, s. 5 i dalsze.

Tabela 3. Środki przekazane do kraju z tytułu pracy Polaków za granicą w latach 2007 i 2008 (w mln euro)

Wyszczególnienie	2007				2008			
	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.
Wynagrodzenia pracowników	831	1253	1322	1128	798	1202	1226	982
Przekazy zarobków	728	775	789	801	791	777	734	683
Wydatki pracowników sezonowych i przygranicznych	-305	-462	-487	-416	-294	-444	-425	-336
Zapłacone podatki za wynagrodzenie	-116	-176	-186	-158	-112	-170	-181	-145
Środki przekazane do kraju z tytułu pracy Polaków za granicą	1138	1390	1438	1355	1183	1365	1354	1185

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Bilans płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za IV kwartał 2008 roku*, NBP, Warszawa 2009, s. 3 i dalsze.

Transfery pieniężne dokonywane przez migrantów wpływają pozytywnie na gospodarkę kraju pochodzenia. Efekt ten jest bardziej widoczny w krótkim okresie, gdyż w dłuższej perspektywie może jednak nie zrównoważyć negatywnych

konsekwencji związanych z utratą kapitału ludzkiego. Innymi negatywnymi efektami są inflacja, nierówność i zmniejszenie skali produkcji, np. w rolnictwie. Ocenia się jednak, że wzrost liczby migrantów zmniejsza poziom ubóstwa na danym obszarze. Należy podkreślić, że częściowo o efekcie napływu dodatkowych funduszy z zagranicy decyduje system społeczno-ekonomiczny kraju pochodzenia migranta. Ze względu na rozmiary polskiej gospodarki i relatywnie niski udział emigrantów zarobkowych w całkowitej populacji, efekty gospodarcze omawianego zjawiska są ograniczone, ponieważ migranci podejmują głównie nisko płatne prace, a migrantów wysoko wykwalifikowanych cechuje względnie niższa skłonność do transferowania środków do Polski, dzięki czemu wydatki są przenoszone na kraj przyjmujący.

4. Znaczenie migracji dla rozwoju lokalnego i handlu zagranicznego

Rozwój gospodarki obszaru, z jakiego pochodzą emigranci, uwarunkowany jest indywidualną poprawą standardu życia poszczególnych członków rodzin migranckich. Nie bez znaczenia pozostaje wpływ migracji na lokalny rynek pracy i sytuację dochodową obywateli regionu. Jej skala, jak też potencjalne skutki zależą od koncentracji ruchów migracyjnych na danym obszarze. Jeśli notuje się niewielką liczbę migrantów, nie odgrywa to większej roli dla społeczności regionu. Gdy skala migracji jest znaczna, obserwuje się pozytywne skutki, takie jak: rozwój sektora usług, np. firm transportowych i agencji turystycznych, koncentrujących się na międzynarodowych usługach przewozowych. Wzrasta zapotrzebowanie na lokalne firmy budowlane, ponieważ transfery zarobków w dużej części wykorzystywane są na budowę mieszkań, wyposażenie i remonty domów. Pojawiają się również nowe podmioty pośrednictwa pracy. Na obszarach turystycznie atrakcyjnych unowocześnia się bazę noclegową oraz zwiększa liczbę nowych firm świadczących usługi turystyczno-wypoczynkowe. Na obszarach wiejskich, dzięki wiedzy zdobytej za granicą, stosowane są nowe metody produkcji, zwiększające efektywność gospodarstw rolnych.

Wpływ migracji zarobkowej na rozwój danego regionu może być również negatywny, gdyż odpływ pracowników powoduje zachwianie równowagi na lokalnym rynku pracy (spada wskaźnik zatrudnienia). Duży problem dla społeczności lokalnej stanowi wyjazd młodych, dobrze wykształconych osób, co prowadzi do pogłębienia niedopasowania popytu i podaży pracy. Duża skala migracji jest przyczyną deprecjacji kapitału ludzkiego i spowolnienia aktywności ekonomicznej w skali lokalnej. Zdarza się, że środki gospodarstw domowych osób wyjeżdżających w celach zarobkowych za granicę wykorzystywane są

w kraju przyjmującym lub też w większych aglomeracjach, oddalonych od miejsca zamieszkania (zakup nowego samochodu, maszyn rolniczych, sprzętu gospodarstwa domowego), co sprawia, że transfer zarobków nie wspiera lokalnej przedsiębiorczości i nie powoduje rozwoju regionu. Zatem skala wpływu migracji na mikroregiony i regiony kraju pochodzenia migranta zależy od przeznaczenia środków uzyskanych poza granicami Polski.

Z kolei wpływ migracji na handel zagraniczny jest niepodważalny. Modele rozwoju handlu światowego zakładają istotne znaczenie przepływu siły roboczej dla handlu zagranicznego. Migracje oddziałują w sposób pośredni (zmiana konkurencyjności eksportu i importu) i bezpośredni (kreowanie popytu i redukcja barier w handlu między krajem pochodzenia a zatrudnienia) na handel zagraniczny. Zatem migracja ma wpływ pozytywny na intensywność bilateralnej wymiany handlowej. Migranci wykazują skłonność do preferowania znanych im produktów z rynku kraju, z którego pochodzą, co stymuluje wzrost eksportu do kraju, w którym się osiedlają. W przypadku Polski i Irlandii można zauważyć, że w tym drugim kraju powstało wiele sklepów i restauracji promujących polską żywność i produkty polskich firm. Migracja sprzyja także obniżeniu kosztów transakcyjnych w handlu bilateralnym, co stymuluje wzrost eksportu i importu. Nie bez znaczenia jest także wiedza pozyskana przez migrantów, która wykorzystywana jest do intensyfikacji handlu zagranicznego w obrocie towarów konsumpcyjnych. Polscy eksporterzy mogą mieć problem ze wzrostem presji kosztowej z powodu emigracji kadr, trudności w rekrutacji nowych pracowników i wzrostu żądań płacowych. Duże znaczenie ma również poziom kursu złotego. Najbardziej odczuwają to więksi eksporterzy, natomiast firmy z udziałem kapitału zagranicznego liczą na osłabienie polskiej waluty. Aprecjacja złotego zachodzi także przez odpływ środków pieniężnych od migrantów, co wpływa negatywnie na rentowność eksportu przez zwiększenie kosztów produkcji. W stosunku do importu ma to pozytywny wpływ, ponieważ sprzyja zwiększeniu popytu na import finalny, jak też import zaopatrzeniowy¹⁰.

5. Społeczne skutki migracji oraz jej wpływ na system zabezpieczenia społecznego

Społeczne efekty migracji zarobkowych Polaków są trudniejsze do zmierzenia niż skutki ekonomiczne. Wynika to ze struktury migracji, a dokładniej z dużego udziału wyjazdów czasowych, które nie prowadzą do trwałych zmian w strukturze populacji. Oddziałują one jednak na sytuację migrantów i funkcjo-

---

¹⁰ M. Okólski, *op. cit.*

nowanie społeczności, które osoby te opuszczają, ale do których mniej lub bardziej regularnie powracają. Analizę skutków społecznych można przeprowadzić, uwzględniając trzy kategorie¹¹:

– kultury bytu – pod tym pojęciem kryją się wszelkie sprawy związane z podtrzymaniem egzystencji. Najbardziej widoczny element kultury bytu to konsumpcja. Dzięki możliwościom finansowym i aspiracjom migrantów przejmowane są przez nich wzorce konsumpcyjne z krajów docelowych, a także nowe formy spędzania wolnego czasu, korzystanie z nowych źródeł poprawy funkcjonowania życia. Przejmowane są wzorce kultury masowej. Jednak największy wpływ mają indywidualne doświadczenia z pobytu za granicą. Konsumpcja odgrywa też ważną rolę w określeniu pozycji w układzie społecznym;

– kultury społecznej – dotyczy funkcjonowania rodziny i społeczności lokalnej. Rodzina w największym stopniu odczuwa zmiany zachodzące pod wpływem migracji. Najważniejsze znaczenie ma kwestia opieki nad dziećmi, niekiedy bowiem dochodzi do wyjazdów rodziców na zmianę, występuje również zamiana ról między obojgiem rodziców. Istnieje większy popyt na pracę kobiet (zawody takie jak sprzątaczkę, opiekunki do dzieci, osób starszych) i ten fakt często przeważa w decyzjach migracyjnych gospodarstw domowych, kiedy to klasyczny model rodziny przegrywa z czynnikiem ekonomicznym. Migracja ma jednak pozytywne konsekwencje dla rodziny, takie jak: poprawa sytuacji materialnej, zwiększenie możliwości realizacji planów, nowe wzorce zachowań, kształtowanie aspiracji, dostarczanie nowych umiejętności, polepszenie pozycji osobistej i rodzinnej. Mimo to koszty wyjazdów przewyższają niekiedy zyski. Niejednokrotnie bowiem dochodzi do zachwiania funkcjonowania modelu rodziny, przerwania więzi emocjonalnych, poszukiwania nowych partnerów, nadmiernego obciążenia obowiązkami. Najbardziej odczuwają to dzieci z rodzin migranckich. Wieloletnia rozłąka z rodzicami lub jednym z nich wpływa na trudności integracyjne dzieci oraz ich osiągnięcia w szkole. Nie bez znaczenia pozostaje fakt zostawiania dzieci pod opieką dziadków czy innych członków rodziny lub przyjaciół. Zdarza się jednak, że dochodzi do porzucenia dziecka i oddania go do domu dziecka. Wszystko to powoduje przeżycia określane mianem kryzysu dziecięcego. Osamotnione dzieci silnie przeżywają rozstanie, zamykają się w sobie, często mają trudności w nauce, wpadają w nałogi, zdarzają się nawet samobójstwa. Tragedia „eurosieroctwa” to największy koszt, jaki ponosi społeczeństwo z tytułu migracji. Powoduje to negatywny odbiór społeczny migracji zarobkowej, traktowanej jako przykra konieczność, a nie jako sukces finansowy. Mimo że migracje oddziałują na hierarchię wewnątrzspółnotową, ponieważ są wyznacznikiem prestiżu, który powiązany jest ze standardem konsumpcji, to coraz

¹¹ P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych na obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2007, s. 52 i dalsze.

rzadziej zamiast człowieka sukcesu, migranta postrzega się jako osobę, która nie odnalazła się w polskiej rzeczywistości¹²;

– kultury symbolicznej – czyli poziomu wartości, jaki charakteryzuje migrantów. W społeczeństwie polskim pojawia się tzw. luka aksjologiczna (deficyt wartości, zniszczenie autorytetów), a emigranci wybierają wartości hedonistyczne, głównie nastawione na konsumpcję. Fakt ten nie powinien dziwić, ponieważ w dobie globalnych przemian i kultury masowej takie podejście charakteryzuje wiele społeczeństw, służy budowaniu tożsamości. Problem tkwi jednak w podporządkowaniu temu aspektowi innych wymiarów życia. O wielkości dewaluacji wartości w społecznościach migranckich świadczą m.in. sprzedaże pracy, bezlitosna konkurencja, brak pomocy rodakom przebywającym za granicą, kradzieże i rozboje. Migracja powoduje funkcjonowanie na obszarze różnych kultur, co wpływa na przenoszenie nowych wzorców, pozyskiwanie nowych umiejętności. Zdobywane są nie tylko środki finansowe, ale i kompetencje kulturowe. Problem przenoszenia pozytywnych wzorców na grunt rodzimy wynika głównie z tego, że migranci czasowo balansują na granicy dwóch światów. Przynależność do jednego kraju stopniowo zanika, w drugim zaś trudno zostać członkiem wspólnoty. Prowadzi to do marginalizacji w społeczności, która jest destrukcyjna, ponieważ mimo dostatniego życia niektóre wartości kulturowe pozostają zamknięte, a także zmienia się układ stosunków społecznych¹³.

Warto pamiętać, że dzięki dużej liczbie dogodnych połączeń komunikacyjnych, głównie lotniczych i autokarowych, między miastami w Polsce i w Europie Zachodniej, w dobie Internetu i tańszych rozmów telefonicznych, życie za granicą nie oznacza zerwania więzów z krajem. Pracownicy migrujący nie tracą zainteresowania sytuacją polityczną czy wydarzeniami kulturalnymi w Polsce. Postępuje również integracja wewnętrzna skupisk polonijnych.

Migranci należą do grup narażonych na zwiększone ryzyko zdrowotne, zarówno w sferze fizycznej, jak i psychicznej. Występuje tzw. stres migracyjny spowodowany presją sprawdzenia się, a jednocześnie obserwuje się trudności dostosowania się do wymaganych zachowań w obcym miejscu pracy. Dochodzą do tego również problemy rodzinne, zarówno gdy rodziny nie ma na miejscu, jak i wtedy, gdy jest i problemy jednego z członków przeżywane są przez wszystkich. Zdrowie fizyczne natomiast narażone jest przez duży wysiłek w wyniku pracy fizycznej, odmienny klimat, nową dietę i styl życia. Nadszarpnięte zdrowie osoby powracającej z emigracji w regionach największej koncentracji zjawiska stanowi poważny koszt społeczny, ponoszony przez podatników polskich. Również zmiany demograficzne mają wpływ na stabilność finansową systemów emery-

---

¹² S. Golinowska, *Społeczny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 11–12.

¹³ P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, *Współczesne procesy migracyjne...*, s. 60.

talnych oraz systemów ochrony zdrowia. Zmniejszenie bazy podatkowej może skutkować niższymi wpływami ze składek z tytułu zabezpieczenia społecznego i pogorszeniem się relacji między osobami pracującymi i płacącymi te składki a świadczeniobiorcami otrzymującymi emerytury. Jeśli exodus Polaków miałby okazać się trwały, miałyby to daleko idące konsekwencje. Rosnące wskaźniki obciążenia demograficznego w dłuższym czasie zwiększają okołopodatkowe koszty pracy (wyższe składki na ubezpieczenie społeczne) oraz podwyższają ryzyko wykluczenia społecznego osób w podeszłym wieku. Mniejsza baza podatkowa w przyszłości może doprowadzić do niższych emerytur i większego zagrożenia ubóstwem w starszym wieku. Stabilność finansowa systemu emerytur z tytułu niezdolności do pracy – oprócz relacji liczby świadczeniobiorców i płacących składki – zależy dodatkowo od stanu zdrowia populacji. Migrują zazwyczaj osoby młode i bez większych problemów zdrowotnych. Początkowo mają lepszy stan zdrowia niż osoby, które pozostają w kraju. Jednak emigranci w kraju docelowym często wykonują prace obciążone wyższym ryzykiem zdrowotnym, co może skutkować gorszym stanem zdrowia po powrocie do ojczyzny i wyższymi kosztami dla systemu opieki zdrowotnej i systemu rentowego. Wpływ wyjazdów zarobkowych ma również odzwierciedlenie w przypadku świadczeń z pomocy społecznej. Z jednej strony większe dochody z pracy za granicą przyczyniają się do przynajmniej okresowej poprawy sytuacji finansowej rodziny migranta. Z drugiej jednak – migracje powodują niekiedy wykluczenie z polskiego rynku pracy¹⁴.

6. Zakończenie

Na rozmiar ruchów migracyjnych zasadniczy wpływ ma stan gospodarki. Obecny kryzys finansowy może przyczynić się do zmniejszenia skali odpływu ludności z Polski. Wynika to głównie z faktu, że najważniejsze kraje docelowe – Niemcy, Hiszpania, Wielka Brytania i Irlandia – to jednocześnie kraje, które w największym stopniu zostały dotknięte przez globalny kryzys gospodarczy. W szczególności wyraźny wzrost bezrobocia sprawia, że migracja zarobkowa do tych krajów staje się mniej atrakcyjna. Jednocześnie można spodziewać się intensyfikacji migracji powrotnych m.in. dlatego, że w obliczu kryzysu pracownicy zagraniczni tracą pracę jako pierwsi.

Niezależnie od zmian koniunktury gospodarczej zjawisko migracji zarobkowych jest i będzie, a jego skutki będą odczuwalne w życiu gospodarczym i społecznym kraju. Swoboda przepływu pracowników w ramach Unii Europejskiej

---

¹⁴ A. Ruzik, *op. cit.*, s. 14.

pozwala na bardziej elastyczne reagowanie rynków krajów członkowskich, co może przyczynić się do poprawy sytuacji na krajowych, ale też na unijnym rynku pracy.

Literatura

- Bilans dwóch lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, CBOS, BS/76/2006, Warszawa, kwiecień 2006.
- Bilans płatniczy Rzeczypospolitej Polskiej za IV kwartał 2008 roku*, NBP, Warszawa 2009.
- Duszczak M., Wiśniewski J., *Analiza społeczno-demograficzna migracji zarobkowej Polaków do państw EOG po 1 maja 2004*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2007.
- Golinowska S., *Społeczny wymiar emigracji w krajach wysyłających*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 11–12.
- Kaczmarczyk P., Tyrowicz J., *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Biuletyn nr 3, Warszawa 2008.
- Kaczmarczyk P., Tyrowicz J., *Współczesne procesy migracyjne w Polsce a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2007.
- Nowa metoda szacunku dochodów z pracy Polaków za granicą – bilans płatniczy*, Departament Statystyki NBP, Warszawa 2008.
- Okólski M., *Costs and Benefits of Migration for Central European Countries*, Centre of Migration Research, Warsaw University 2006, CMR Working Papers No. 7/65.
- Ruzik A., *Płace i relacje płac w gospodarce z perspektywy sektora zdrowotnego*, „Polityka Społeczna” 2008, nr 7.
- Wpływ emigracji zarobkowej na gospodarkę Polski*, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa 2007.

The Social and Economic Impact of the Migration of Poles after Poland's Accession to the EU

The economic migration of Poles, especially in the period following Poland's accession to the EU, leads to a number of social and economic consequences. They have a major impact on the Polish labour market, especially on the supply of and demand for labour. The migrations also lead to the transfer of income generated by the people whose families live in Poland. It exerts a great influence on the incomes of immigrant families and their investment potential affecting, in turn, local economic development. Another significant issue is the impact of economic migration on foreign trade. It is reflected in world trade development models which regard the movements of labour force to be an important driver of economic competitiveness and global economic expansion. The social effects of economic migration include a number of social and family issues as well as the problems related to the social benefits offered to the immigrants who come back to the homeland. This is a complex problem because it is difficult to measure the social impact of migrations which often occurs after longer periods of time. Nevertheless, migrations have a positive impact on social life, especially in the area of consumption, but they also have an adverse influence on family life and child care, leading to the breaking up of social ties in the home country and the social seclusion of immigrants in the host country.

Bogusława Puzio-Wacławik – doktor, adiunkt w Katedrze Mikroekonomii na Wydziale Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Zainteresowania naukowo-badawcze: rynek pracy, instrumenty ograniczające bezrobocie.

e-mail: bogusława.puzio-waclawik@uek.krakow.pl